

การบริหารจัดการการค้าข้างทางปากคลองตลาดตามนโยบาย กรุงเทพมหานคร

Management of trade along the pak khlong talat in accordance with Bangkok policy

ยศฐา ศรีปัญญาวิชัย¹ และ เมทินทร์ เมธาวิกุล²
Yostar Sripanyawich and Mekin Methavikul

Received: March 16, 2023 Revised: March 23, 2023 Accepted: April 22, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาปัจจุบันในการบริหารจัดการการค้าของปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ 2) ศึกษานโยบายการบริหารจัดการการค้าข้างทางของปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ 3) เพื่อเสนอแนะปัญหาอุปสรรคการแก้ไขสถานการณ์การประกอบอาชีพของผู้ค้าข้างทางปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ พร้อมทั้งนโยบายหรือมาตรการในการบริหารจัดการการค้าข้างทางปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 26 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแนวคำถามในการสัมภาษณ์และการวิเคราะห์อ่านผล ดีความ และหาข้อสรุป ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัญหาทางสังคมเศรษฐกิจเป็นบทสะท้อนถึงชีวิตการค้าขายข้างทางสินค้าในรูปแบบดั้งเดิมสินค้าที่ขายแสดงออกทางวัฒนธรรมและวิถีสังคมเมืองของเศรษฐกิจนอกระบบเป็นตัวขับเคลื่อนให้มีการกระจายไปในแหล่งชุมชนสู่

¹ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการเมืองและการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา Master of Public Administration, College of Politics and Government, Suan Sunandha RajabhatUniversity. e-mail: s63563809012@ssru.ac.th

² หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการเมืองและการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา Master of Public Administration, College of Politics and Government, Suan Sunandha RajabhatUniversity. e-mail: mekin.me@ssru.ac.th

อาชีพการค้าข้างทางในปัจจุบัน 2) การบริหารจัดการการค้าข้างทางของกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีนโยบายแผนปฏิบัติงานพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ที่มีความชัดเจนครอบคลุมต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติ และเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ แต่มีข้อจำกัดเรื่องจำนวนเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานและงบประมาณที่ได้รับไม่เพียงพอ ซึ่งยังไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้จากหลายปัจจัย 3) ข้อเสนอแนะโดยดำเนินการประชาสัมพันธ์ การประสานงานร่วมมือจากผู้ค้าและประชาชน พร้อมทั้งการจัดหาพื้นที่ขาย ซึ่งวิธีนี้จะสามารถแก้ไขปัญหาการค้าข้างทางให้สอดคล้องกับสภาพที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันได้อย่างถาวรต่อไป

คำสำคัญ : ประสิทธิภาพนโยบาย การบริหารจัดการการค้าข้างทาง การพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

Abstract

This research article has the objectives of 1) to study current problems in trade management of the Pak Khlong Talat , Phra Nakhon District, Bangkok. 2) Study the management policy of street trade at the Pak Khlong Talat , Phra Nakhon District, Bangkok. 3) To suggest problems, obstacles, and solve the occupational situations of street vendors at the Pak Khlong Talat , Phra Nakhon District, Bangkok. , together with policies or measures for managing the trading at the Pak Khlong Talat , Phra Nakhon District, Bangkok. together with policies or measures for managing street trade at the Pak Khlong Talat , Phra Nakhon District, Bangkok. A qualitative research method was used by in-depth interviews from a group of 26 key informants. Interviews and analysis, reading results, interpreting and drawing conclusions. The results of the research revealed that 1) The social and economic problems reflect the life of street trading in the traditional form of products that are cultural expressions. and the way of urban society of the informal economy as a driver for distribution in the community to the current roadside trade. 2) Management of street trade in Bangkok which has a policy, action plan, the Cleanliness and Orderliness Act of 1992 that is clear and covers

the implementation of the policy and suitable for the area But there is a limitation on the number of operational staff and the budget received is insufficient. which has not achieved the goals set by many factors.

Keywords: policy effectiveness, roadside trade management, sustainable environmental development.

บทนำ

กรุงเทพมหานคร เป็นเมืองหลวงของประเทศไทยและเป็นศูนย์กลางของการปกครอง มีความเจริญ และมีโครงสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็น พระที่นั่งสนามอัมพร เป็นสถานที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 10) รัฐสภา กระทรวง ทบวง กรมต่างๆ นอกจากนี้ยังครอบคลุมไปถึงทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษาโรงเรียน มัธยม โรงเรียนอาชีววะ มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง และสังคมของประเทศอีกด้วย เช่น เป็นที่ตั้งของบริษัท ห้างร้าน และธุรกิจต่างๆอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งรวมไปถึงสถาบันด้านการเงิน ตลาดทุน ตลาดหลักทรัพย์ สาขาของธุรกิจข้ามชาติ ทางด้านการศึกษาของเช่นเดียวกัน โดยมีสถาบันการศึกษาชั้นนำตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาชื่อดัง ได้แก่ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย จนถึงระดับมหาวิทยาลัยชื่อดัง ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี เป็นต้น

ปากคลองตลาด เขตพระนครจึงเป็นตลาดหนึ่งที่มีทำเลที่เหมาะสมในด้านการค้า เป็นย่านศูนย์กลางของกรุงเทพฯ จึงเป็นตลาดที่รองรับการซื้อขายผลผลิตทางการเกษตรขนาดใหญ่ทั้งการค้าปลีกและส่งขนาดใหญ่ของประเทศรวมถึงระดับภูมิภาคด้วย ซึ่งโดยทั่วไปจะถือกันว่าตลาดกรุงเทพฯเป็นตลาดกลางหรือปลายทางในแง่เป็นสินค้าส่งออกของประเทศ คือ สินค้าจากต่างจังหวัดต่างๆทั่วประเทศจะมารวมกันที่ปากคลองตลาด มีผู้คนที่สนใจเกี่ยวกับดอกไม้จึงได้แวะเวียนมาซื้อดอกไม้เพื่อเอาไปจำหน่ายอีกทอดหนึ่ง และยังเป็นสินค้าส่งออกไปขายตลาดต่างประเทศทางการค้าของปากคลองตลาดสามารถดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบันเนื่องจากกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นภายในตลาดก่อให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

ด้วยสาเหตุนี้ทางกรุงเทพมหานครใช้พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ให้อำนาจหน้าที่แก่ทางผู้เ้าำนวยการเขตแต่ละเขต มุ่งแก้ปัญหาจากการจำหน่ายสินค้า และบริการในที่สาธารณะ การรื้อถ้ำผิวการจราจร ทั้งถนน

และทางเดินเท้า ปัญหาสิ่งสกปรกและไม่สะอาด และความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย และปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่ในทิศทางตรงกันข้ามการทำงานของเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบการเปลี่ยนแปลงนโยบายใหม่หรือบ่อยครั้ง เพราะมีผลจากการเลือกตั้งผู้บริหารของกรุงเทพมหานครที่ต้องมีการรับนโยบายมาปฏิบัติใช้เจ้าหน้าที่เกิดความลังเล หวั่นไหว และขาดความมั่นใจในการปฏิบัติงาน โดยจะต้องชี้ให้ทุกฝ่ายทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาชน เห็นว่าทั้งข้อเสนอสนับสนุนและโต้แย้งล้วนอยู่บนเหตุผลที่หนักแน่นเกี่ยวกับการค้าประเพณีนี้และการจัดการเป็นเครื่องยืนยันว่าการตัดสินใจว่าข้อเสนอใดถูกต้องนั้นไม่ใช่เรื่องที่สามารถกระทำได้ง่ายและเด็ดขาด

ดังนั้นความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการการค้าข้างทางปากคลองตลาดตามนโยบายกรุงเทพมหานคร” ซึ่งเป็นการศึกษาที่มุ่งแก้ปัญหาโดยขณะเดียวกันการจัดระเบียบเชิงพื้นที่ของปากคลองตลาดก็ไม่ได้ประสบความสำเร็จ ทำให้เกิดคำถามว่าการค้าข้างทางยังมีบทบาทในสังคมไทยหรือไม่ ซึ่งจะส่งผลต่อการละเมิดสิทธิของประชาชนผู้ใช้ทางเท้าที่มาจับจ่ายใช้สอยที่ปากคลองตลาด พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ว่าในกรณีใดก็ตามซึ่งปัจจัยสำคัญ โดยเฉพาะในด้านการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติของกรุงเทพมหานคร ที่ควบคู่กับการรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสภาพปัญหาปัจจุบันในการบริหารจัดการการค้าข้างทางปากคลองตลาดของกรุงเทพมหานคร
2. ศึกษานโยบายการบริหารจัดการการค้าข้างทางของปากคลองตลาด กรุงเทพมหานคร
 1. เพื่อเสนอแนะปัญหาอุปสรรคการแก้ไขสถานการณ์การประกอบอาชีพของผู้ค้าข้างทางของปากคลองตลาด กรุงเทพมหานคร พร้อมทั้งนโยบายหรือมาตรการในการบริหารจัดการการค้าทางของปากคลองตลาด กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

2.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการบริหารจัดการการค้าข้างทางปากคลองตลาดตามนโยบายกรุงเทพมหานครในการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการการค้าข้างทางของปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ โดยจะทำการศึกษาเฉพาะพื้นที่ปากคลองตลาดเท่านั้น

2.2 ขอบเขตด้านประชากร ทำการศึกษาจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่มได้แก่ กลุ่มแรก กลุ่มผู้บริหาร ผู้อำนวยการเขตพระนคร หัวหน้าฝ่ายเทศกิจเขตพระนคร หัวหน้าฝ่ายเทศกิจ และเจ้าหน้าที่เทศกิจช่วงเช้า พ่อค้าแม่ค้าหาบเร่แผงลอยที่ได้รับผลกระทบจากการยกเลิกขายบนบาทวิถีพื้นที่ปากคลองตลาด ผู้ประกอบการ และประชาชนบริเวณโดยรอบพื้นที่

2.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ โดยทำการวิจัยโดยรอบพื้นที่ของปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ

2.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา การศึกษาในครั้งนี้ใช้ระยะเวลาช่วงการศึกษา ปีการศึกษา พ.ศ. 2565-2566

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เนื่องจากการศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการการค้าข้างทางปากคลองตลาดตามนโยบายกรุงเทพมหานคร” เป็นการศึกษาวิจัยทั้งในเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงประกอบไปด้วย

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

2.2.1.1 แนวคิดคำถามในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นเครื่องมือที่ผู้ศึกษาวิจัยการบริหารจัดการการค้าข้างทางปากคลองตลาดตามนโยบายกรุงเทพมหานคร และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของคำถาม สามารถปรับได้ตามลักษณะของผู้ถูกสัมภาษณ์ โดยอาศัยสภาพปัจจุบันและการตั้งแนวคำถามที่มีความเข้าใจง่ายแบบเป็นกันเองกับผู้ถูกสัมภาษณ์ เป็นคำถามปลายเปิด โดยแบ่งเป็น 2 ตอนคือ

(1) ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไป และสถานภาพการทำงาน

(2) ตอนที่ 2 ความคิดเห็น ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการบริหารจัดการการค้าข้างทางปากคลองตลาดตามนโยบายกรุงเทพมหานคร ได้เป็นการบริหารจัดการการค้าที่ดีของปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ หรือไม่

2.2.1.2 สมุดงานและเครื่องอัดเสียง เพื่อจดประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์ทุกๆ คำถามอย่างละเอียด โดยในการสัมภาษณ์จะมีการนัดหมายก่อนล่วงหน้าว่าผู้ถูกสัมภาษณ์มีเวลาว่างในช่วงใดบ้าง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับดังนี้

3.1.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร ได้ทำการศึกษาและเก็บข้อมูลด้านวิชาการจากแหล่งข้อมูลสิ่งพิมพ์ต่างๆ เช่น เอกสาร วารสาร หนังสือที่เกี่ยวกับธรรมาภิบาลการจัดการหาบเร่แผงลอยริมบาทวิถีพื้นที่ปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

3.1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้ศึกษาได้เตรียมความพร้อมในการเข้าไปสอบถามและสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่มคือ กลุ่มแรกเป็นกลุ่มเจ้าหน้าที่ประจำสำนักงานเขตพระนคร ทั้งผู้อำนวยการเขตพระนคร และเจ้าหน้าที่เทศกิจ กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มผู้ค้าหาบเร่แผงลอย และสุดท้ายคือกลุ่มประชาชนในพื้นที่ปากคลองตลาด โดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยได้ขอหนังสือรับรองจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเข้าไปเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ผู้อำนวยการเขตพระนคร และเจ้าหน้าที่เทศกิจเขตพระนคร

ขั้นตอนที่ 2 นำหนังสือรับรองจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ไปแสดงแก่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พร้อมกำหนด เรื่อง วันเวลาเพื่อขอความอนุเคราะห์เข้าไปเก็บข้อมูล

ขั้นตอนที่ 3 ภายหลังจากได้รับความอนุเคราะห์ ผู้วิจัยจึงทำการเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลตามวันเวลาที่กำหนด โดยใช้วิธีสัมภาษณ์แบบถึงตัว เป็นการพูดคุยอย่างเป็นทางการถึงปัญหา

หาบเร่แผงลอยในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร การเชื่อมโยงของปัญหาสู่หลักธรรมาภิบาล การจัดการหาบเร่แผงลอยริมบาทวิถีในพื้นที่ปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นเจ้าหน้าที่เทศกิจ และผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ว่ามีความคิดเห็นอย่างไร โดยการถามคำถามไว้แบบเป็นทางการ เป็นหัวข้อที่ละเอียดกันไป

ขั้นตอนที่ 4 นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสารและจากการสัมภาษณ์สำนักงานเขตและผู้ค้าหาบเร่แผงลอยมาวิเคราะห์ และแปลความหมายด้วยวิจรรณญาณของผู้ศึกษาวิจัย โดยใช้กรอบแนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยปราศจากอคติ (Bias) โดยเฉพาะในงานภาคสนามที่เลือกใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากกลุ่มเป้าหมายที่กำหนด การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการจัดเตรียมฐานข้อมูลเพื่อให้สามารถนำไปใช้วิเคราะห์ให้ง่ายขึ้น ด้วยการจัดทำกลุ่มข้อมูล เช่น การจำแนกหมวดหมู่ของข้อมูลให้เป็นระบบ มีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ฯลฯ เพื่อความเชื่อมั่นของข้อมูลที่ได้รับนำไปสู่การนำเสนอผลการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยสามารถสรุปผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1. สภาพปัญหาปัจจุบันในการบริหารจัดการการค้าข้างทางของปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ โดยพบว่า การค้าข้างทางของปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ เป็นปรากฏการณ์ที่มีมานานในสังคมไทย มีลักษณะเป็นทั้งกิจกรรมสร้างรายได้เสริมกิจกรรมเพื่อความอยู่รอดและเป็นการประกอบการที่มุ่งสู่การสะสมทุน และขยายการประกอบอาชีพ ผู้ค้าแต่ละรายมีเป้าหมายในการประกอบอาชีพต่างกัน แต่ที่เหมือนกันก็คือ ต้องการสร้างรายได้และพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ เป้าหมายหลังนี้มีความสำคัญมากขึ้น ในยุคการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การทำงาน ที่สำคัญคือจำนวนผู้ค้าความหลากหลายของผู้ค้า ประเภทสินค้า ทำให้จำเป็นต้องมีการจัดการที่ชัดเจนซึ่งส่งผลทางลบต่อการเป็นแรงงานรับจ้าง การจัดการเกี่ยวกับการค้าข้างทางปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ ครอบคลุมประเด็นอย่างน้อยสี่มิติ ได้แก่ 1) มิติเศรษฐกิจซึ่งเชื่อมโยงกับการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำความยากจน และการ

สะสมทุนการประกอบอาชีพ 2) มิติสังคม คือ การลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับความยากจน การสร้างความสามารถในการพึ่งตนเอง

2. นโยบายการบริหารจัดการการค้าข้างทางปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ โดยพบว่า

มีผลจากการยอมรับและการต่อต้านจากผู้ค้า/ประชาชน ถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งตัวแปรที่สำคัญจากปัจจัยที่จะบ่งบอกต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการดำเนินนโยบายนี้ หากนโยบายที่ภาครัฐได้ดำเนินการไม่สามารถตอบสนองความต้องการส่วนใหญ่ของประชาชนได้ดำเนินงานของภาครัฐย่อมจะก่อให้เกิดอุปสรรคและทำให้ปฏิบัติงานได้อย่างลำบาก แต่หากนโยบายที่นำมาปฏิบัติก่อให้เกิดประสิทธิผลที่ดี และได้รับการยอมรับจากประชาชนส่วนใหญ่ความสำเร็จของการนำนโยบายมาปฏิบัติย่อมจะมีความสำเร็จสูงไปด้วยเช่นกัน อาจจะส่งผลกระทบต่อผู้ค้าที่ใช้ประโยชน์อยู่เดิมในระยะแรกอาจมีปัญหาบ้างในการปรับตัวโยกย้ายที่ทำค้าใหม่ อาจมีผลกระทบกับยอดขายรายได้ลูกค้า และอาจมีค่าใช้จ่ายเพิ่มจากการเดินทางโยกย้ายที่อยู่ใหม่ แต่ในทางกลับกันจะส่งผลดีในด้านในระยะยาว เพราะพื้นที่จุดผ่อนผันมีความมั่นคงไม่ต้องกังวล และเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยความสะอาด ความสวยงามแก่สถานที่และประชาชนทั่วไปได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม และสามารถหยุดการเพิ่มผู้ค้าบนทางเท้าได้โดยการจัดระเบียบผู้ค้าบนทางเท้าในหลายพื้นที่การค้า หากพบผู้ค้ารายใดฝ่าฝืนจะเข้าจับกุมและเปรียบเทียบปรับตามอำนาจพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 พร้อมทั้งประชาชนทั่วไปได้รับประโยชน์จากนโยบายทั้งระยะสั้นและระยะยาวผู้ประกอบการที่อาศัยอยู่เดิมในบริเวณนั้นได้ประโยชน์จากความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยของพื้นที่ปราศจากความสกปรกกลิ่นเหม็นที่คอยรบกวนอยู่ตลอดเวลา เจ้าหน้าที่ของภาครัฐทุกภาคส่วนมีความสะดวกต่อการปฏิบัติงานประจำวันการจัดการเรื่องงบประมาณมีความสอดคล้องมากขึ้นกับความต้องการในพื้นที่ และในระยะยาวจะส่งผลดีต่อการวางแผนในเรื่องของงบประมาณ

3. ข้อเสนอแนะปัญหาอุปสรรคการแก้ไขสถานการณ์การประกอบอาชีพของผู้ค้าข้างทางปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ พร้อมทั้งนโยบายหรือมาตรการในการบริหารจัดการการค้าข้างทางของปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ โดยพบว่า การปฏิบัติตามพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535

รวมทั้งนโยบายของรัฐบาล คือ นโยบายมหานครสีเขียวเพื่อดำเนินการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลกับกลุ่มผู้ค้า พร้อมทั้งประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ และประชาชนที่ใช้สัญจรทั่วไปเพื่อสร้างความเข้าใจอย่างต่อเนื่องในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายโดยตรงจากหน้าที่ความรับผิดชอบต้องไม่จำกัดเฉพาะการจัดระเบียบแต่ให้ความสำคัญอย่างครอบคลุมต่อการส่งเสริมพัฒนาทั้งอาชีพและผู้ประกอบอาชีพ นโยบายและมาตรการที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญต่อความหลากหลายซึ่งจำเป็นต้องมีมาตรการรองรับทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เพื่อให้ผู้ค้ามีอาชีพ ผู้บริโภคเข้าถึงแหล่งสินค้า และประชาชนสามารถใช้พื้นที่สาธารณะได้ และที่สำคัญสามารถรักษา “เสน่ห์” ของกรุงเทพมหานคร รวมทั้งอาจมีผลต่อเนื่องไปถึงการกำกับดูแลผู้ค้าโดยสนับสนุนการรวมกลุ่มของผู้ค้าปากคลองตลาด เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพกำกับดูแลให้ผู้ค้าปฏิบัติตามกฎหมาย รณรงค์ให้ผู้ค้าปฏิบัติตามกฎหมายทั้งที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ และการเสียภาษี ให้ความสำคัญต่อการกำกับดูแลในด้านความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งต้องมีการขจัดปัญหาผู้มีอิทธิพลที่แสวงหาผลประโยชน์จากการค้าบนทางเท้าปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ และควรประชาสัมพันธ์ให้เกิดความเข้าใจในสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบต่อไป

สรุป

จากการศึกษาการบริหารการการค้าข้างทางปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร โดยสามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

ข้อค้นพบประเด็นที่ 1 สภาพปัญหาการค้าข้างทางของปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร มีผลมาจากสภาพแวดล้อมสังคมเมืองส่งผลให้กลุ่มประชาชนผู้มีรายได้น้อยบางส่วนได้เข้ามาจับจองพื้นที่เพื่อขายสินค้านอกจากนั้นจากการศึกษาพบว่ายังมีผู้ค้าชั้นกลางที่มาจากกลุ่มนายทุนรายย่อยบางส่วนที่เล็งเห็นถึงผลกำไรจากการค้าขายบนทางเท้า และในขณะเดียวกันก็ยังพบว่าผู้ค้าที่เป็นแรงงานต่างชาตินำเข้ามาประกอบอาชีพการค้าข้างทางปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ ซึ่งปรากฏการณ์นี้เป็นบทสะท้อนถึงสภาพปัญหาการค้าข้างทางของปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ ที่มีมาอย่างยาวนานในการแข่งขันที่รุนแรงขึ้นระหว่างผู้ค้าที่มีฐานะเศรษฐกิจต่างกัน พร้อมทั้งผู้ค้าชาวไทยและผู้ค้าต่างชาติในพื้นที่การประกอบอาชีพที่มีความจำกัดกลายเป็นปัญหาการกีดขวางการสัญจร กลายเป็นประเด็นใน

สื่อสังคม นำไปสู่การกดดันให้มีการจัดระเบียบการค้าข้างทางปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ

ข้อค้นพบประเด็นที่ 2 นโยบายการบริหารจัดการการค้าข้างทางปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ ในประเด็นนี้ มีข้อโต้แย้งที่ครอบคลุมประเด็นอย่างน้อย 4 มิติ ได้แก่ 1) มิติเศรษฐกิจ ซึ่งเชื่อมโยงกับการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำความยากจน และการสะสมทุนการประกอบการ 2) มิติสังคม คือ การลดปัญหาสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับความยากจน การสร้างความสามารถในการพึ่งตนเอง 3) มิติทางการเมือง ซึ่งเกี่ยวข้องกันนโยบายของรัฐ และการบังคับใช้กฎหมาย และ 4) มิติวัฒนธรรม คือ การวิถีชีวิตความเป็นอยู่รวมทั้งความสัมพันธ์ในเชิงวัฒนธรรมตามศักยภาพของการค้าข้างทางในการแก้ไขความยากจน การลดปัญหาสังคม การสร้างความสามารถในการพึ่งตนเอง การสร้างผู้ประกอบการ

ข้อค้นพบประเด็นที่ 3 ข้อเสนอแนะการบริหารจัดการการค้าข้างทางปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ นั้นต้องตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะพัฒนาทั้งเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของกรุงเทพมหานครควบคู่ไปด้วยกันทั้งการแก้ไขความเหลื่อมล้ำความยากจน การลดปัญหาสังคม การสร้างความสามารถในการพึ่งตนเอง ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมนี้ จึงเป็นรูปแบบการใช้ทรัพยากรที่มีการบำรุงรักษา และมีอัตราการใช้ที่อยู่ในขอบเขตการอำนวยให้หรือศักยภาพที่เหมาะสมรอบคอบควบคู่ไปกับหลักอำนาจอธิปไตย หลักเสรีภาพ หลักความเสมอภาค หลักกฎหมาย และหลักเสียงข้างมากของประชาชนมาใช้ในการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการการค้าข้างทางปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ ตามนโยบายของกรุงเทพมหานครต่อไป

อภิปรายผล

1. สภาพปัญหาปัจจุบันในการบริหารจัดการการค้าข้างทางปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ โดยสำนักงานเขตพระนครได้ดำเนินการตามนโยบายการจัดระเบียบสังคมตามแผนพัฒนากรุงเทพมหานครในพื้นที่สีเขียวให้กับเมืองอย่างชัดเจนและเคร่งครัดเพื่อการจัดระเบียบการค้าข้างทางปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ อย่างจริงจังจึงไม่ทำให้สิ่งกีดขวางการจราจรที่จะส่งผลกระทบต่อผู้ใช้รถใช้ถนนและผู้ใช้ทางเดินเท้าสร้างความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยในพื้นที่ โดยฝ่ายเทศกิจเขตพระนครได้บังคับใช้กฎหมายกับผู้ค้าที่ฝ่าฝืนตามพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535

สอดคล้องกับการศึกษาผลงานวิจัยของ (นฤมล นิราทร, 2560) กล่าวว่า จุดอ่อนสำคัญของการค้าข้างทางคือ การเป็นอุปสรรคต่อการสัญจร ความเป็นระเบียบและสุขาภิบาลอาหาร ยังคงเป็นจุดอ่อนสำคัญการค้าข้างทางมีบทบาทในการสร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่ผู้ค้าทั้งที่ยากจนและไม่ยากจน และผู้ค้าที่มีฐานะทางเศรษฐกิจรวมถึงผู้ค้ารุ่นใหม่ ที่ซึ่งผู้ซื้อสินค้าข้างทางส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่มีรายได้ไม่สูงกว่าค่าจ้างขั้นต่ำ การค้าข้างทางจึงช่วยลดความเหลื่อมล้ำด้านรายได้และแรงเสียดทานในเศรษฐกิจทุนนิยม บทบาทด้านสังคมและวัฒนธรรม ปรากฏ พร้อมทั้งสอดคล้องกับการศึกษาผลงานวิจัยของ (สุจิตรา สามัคคีธรรม, 2561) กล่าวว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยมีผลต่อพฤติกรรมการใช้จ่าย คือ รายได้ การศึกษา และสถานภาพสมรส เพื่อความอยู่รอดตามสภาพเหตุการณ์ และการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจในสังคม และสอดคล้องกับการศึกษาผลงานวิจัยของ (Maneepong and Walsh, 2013) กล่าวว่า ผู้ค้าที่เป็นคนชั้นกลางมีจำนวนมากขึ้น มีผลมาจากกลุ่มนายทุนรายย่อยบางส่วนและผู้ค้าที่เป็นคนชั้นกลางที่เล็งเห็นถึงผลกำไรจากการค้าขายบนทางเท้าจากที่กล่าวมาข้างต้นปรากฏการณ์นี้สะท้อนถึงการแข่งขันที่รุนแรงขึ้นระหว่างผู้ค้าที่มีฐานะเศรษฐกิจต่างกันและระหว่างผู้ค้าชาวไทยและผู้ค้าต่างชาติในพื้นที่การประกอบอาชีพที่มีความจำกัด โดยสอดคล้องกับการศึกษาของ (Bhowmik 2013) กล่าวว่าปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลต่อการประกอบอาชีพการค้าข้างทางเปลี่ยนไปของคุณลักษณะของผู้ค้าข้างทางจากผู้ค้าที่ยากจน เป็นผู้ค้าที่ไม่ยากจนและผู้ค้าที่เป็นคนชั้นกลางที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงขึ้น แม้จะมีผู้ค้าที่ยากจนอยู่เป็นจำนวนมากก็ตามส่งผลให้จำนวนผู้ค้าเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นปัญหาการกีดขวางการสัญจรกลายเป็นประเด็นในสื่อสังคมต่อไป

2. นโยบายการบริหารจัดการการค้าข้างทางปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพฯ ซึ่ง

ไปประเด็นนี้จากสภาพการดำเนินนโยบายของรัฐบาลที่มีความเข้มงวดกดดันให้ประชาชนมีพื้นที่ในการการสัญจรอย่างสะดวก ปลอดภัยและสะอาดมากขึ้นโดยการดำเนินนโยบายดังกล่าวต้องได้รับความร่วมมือทั้งผู้ค้า ประชาชน และเจ้าหน้าที่ เทศกิจด้วย เพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับการศึกษาของ (Carpenter, 2015) กล่าวว่านโยบายจะได้รับการปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์มากน้อยแค่ไหนนั้นขึ้นอยู่กับความชัดเจนของวัตถุประสงค์ของนโยบายนั้นๆ พร้อมทั้งความสำเร็จหรือล้มเหลวของนโยบายบางส่วนจะขึ้นอยู่กับความกระฉับกระเฉงของวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้พร้อมทั้งสอดคล้องกับการศึกษาของ (Walsh, 2010) กล่าวว่า บทบาทของการค้า

ข้าง ทางในเวียดนามก่อให้เกิดปัญหาในแง่ของการเปิดบังพื้นที่ กระทบต่อการสัญจรผู้ใช้ทางสาธารณะ และ สิ่งแวดล้อมของเมือง ทั้งยังส่งผลต่อสุขอนามัยของประชาชน พร้อมทั้ง การศึกษาของ (Dimas, 2007) กล่าวว่า การบริหารจัดการการค้าข้างทางในสาธารณรัฐอินโดนีเซียเผชิญปัญหา เช่นกัน เกี่ยวกับจำนวนผู้ค้า และปัญหาประสิทธิภาพในการจัดระเบียบ ซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังตามลำดับ

3. ข้อเสนอแนวทางการบริหารจัดการการค้าข้างทางปากคลองตลาด เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ในเรื่องของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติของกรุงเทพมหานคร ที่ควบคู่กับการรักษาสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นต้องตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะพัฒนาทั้งเศรษฐกิจและ สิ่งแวดล้อมของกรุงเทพมหานครควบคู่ไป ด้วยกันอย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ (Ball 2002). ที่กล่าวว่า ความพยายามในการบูรณาการการบริหารจัดการการค้าข้างทางเข้ากับสถาบันการเงินในระบบและ การจัดการในรูปแบบสหกรณ์ และสามารถระดมการมีส่วนร่วมจากผู้ค้าที่มีคุณลักษณะแตกต่างกันที่จะปรับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเป็น เศรษฐกิจบนฐานความรู้ทั้งนี้ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ที่ส่งผลต่อการประกอบอาชีพ การค้าข้างทาง เปลี่ยนไปตามคุณลักษณะของผู้ค้าข้างทางเปลี่ยนแปลงจากผู้ค้าที่ยากจน เป็น ผู้ค้าที่ไม่ยากจนและผู้ค้าที่เป็น คนชั้นกลางที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงขึ้นแม้จะมีผู้ค้าที่ยากจนอยู่ เป็นจำนวนมากก็ตามโดยข้อเสนอแนะปัญหาอุปสรรค พร้อมทั้งการแก้ไขสถานการณ์การ ประกอบอาชีพเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะอาด ความสวยงามแก่สถานที่ และประชาชนทั่วไปได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม พร้อมทั้ง การศึกษาของ (นฤมล นิราทร, 2557) กล่าวว่า กรุงเทพมหานครเริ่มใช้มาตรการ “คืนทางเท้าให้ประชาชน” มี การจัดระเบียบพื้นที่การค้าเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความปลอดภัยของผู้ใช้ทางเท้า มาตรการ ดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากประชาชนจำนวนมากไม่น้อยที่เผชิญปัญหาการสัญจรและ ที่ต้องการให้กรุงเทพมหานครมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย พร้อมทั้งการศึกษาของ (David, Ulrich, Zelezeck and Majoe 2014) กล่าวว่า ควรยกเลิกการห้ามค้าข้างทาง และควร พยายามสนับสนุนให้การค้าข้างทาง ผนวกเข้า เป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจกระแสหลัก ด้วยการ ยกเลิกกฎเกณฑ์ห้ามทำการค้า และเก็บภาษีผู้ค้าการยกเลิก การห้ามค้า จะนำไปสู่การสร้าง นวัตกรรมเกี่ยวกับสินค้ารูปแบบการค้ารวมทั้งขยายโอกาสการเข้าถึงสินค้า บริการ และ สอดคล้องกับการศึกษาผลงานวิจัยของ (วรากุล อุดมประมวล, 2558) กล่าวว่า ผู้มีส่วนได้ส่วน

เสียทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในการรับรู้ และร่วมกันแก้ไขปัญหาการค้ำบนทางเท้า นำไปสู่การสร้างนวัตกรรมเกี่ยวกับ สินค้า รูปแบบการค้ารวมทั้งขยายโอกาสการเข้าถึงสินค้าบริการซึ่งรวมอาหาร เป็นการสร้าง “ถนนที่มีชีวิต” Livable Streets ทำให้เมืองมีชีวิตชีวาเนื่องจากการสัญจรของผู้คน การค้าข้างทางยังเพิ่มโอกาสในการเข้าถึง สินค้า และยังสนับสนุนการค้าที่เป็นทางการด้วยการค้าข้างทางยังช่วย “เป็นหูเป็นตา” ช่วยป้องกัน อาชญากรรมที่อาจเกิดขึ้นในกรุงเทพมหานครต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ในการวิจัยครั้งนี้

1. ข้อเสนอแนะระยะสั้นประกอบด้วย ทบทวนมาตรการยกเลิกจุดผ่อนผัน โดยการสำรวจ พื้นที่ที่สามารถอนุญาตให้ผู้ค้าประกอบอาชีพได้เพื่อนำมากำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาจุดผ่อนผัน วางแผนกำหนดจุดผ่อนผันและกำกับโดยเคร่งครัด และจัดพื้นที่ทดลองให้ประกอบการค้าโดยใช้เกณฑ์ประเภทสินค้า ที่ขายความจำเป็นของผู้ค้าและผู้ซื้อรวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้ค้าเดิมที่มีรายได้น้อยเข้ามาประกอบอาชีพ ประเมินผล และขยาย ผลเพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ที่อยู่ในข่ายที่สามารถอนุญาตให้ประกอบการค้าได้
2. กำกับดูแลอย่างจริงจังและโปร่งใสให้ความสำคัญต่อความเป็นระเบียบ ความสะอาด ไม่กีดขวางการสัญจรและคุณภาพของสินค้าในอีกด้านหนึ่ง ควรประเมินประสิทธิผล “มาตรการคั่นทางเท้าให้ ประชาชน” โดยสำรวจเงื่อนไขการประกอบอาชีพในพื้นที่ใหม่ เช่น ค่าใช้จ่าย สาธารณูปโภค ความหนาแน่นของผู้ซื้อตลอดจนความสำเร็จและความไม่สำเร็จของผู้ค้าที่ถูกไล่รื้อในเขตต่าง ๆ รวมทั้งปัจจัยที่ทำให้ผู้ค้า ปรับตัวได้หรือไม่ได้กับการประกอบการค้าในพื้นที่ใหม่เพื่อหาแนวทางให้ความช่วยเหลือผู้ค้าที่ยังประสบ ปัญหาในการประกอบอาชีพ เช่น การเชื่อมโยงแหล่งทุน การสนับสนุนด้านความรู้อาชีพใหม่ๆ ต่อไป
3. ข้อเสนอแนะระยะยาว โดยการกำหนดยุทธศาสตร์การค้าข้างทางเพื่อความชัดเจนในสถานะของการค้าข้างทางทั้งในด้านการสร้างงาน สร้างรายได้ สร้างอาชีพ และผู้ประกอบการที่สามารถนำมาปรับใช้ได้ หากมีการทำความเข้าใจอย่างชัดเจนต่อการจัดเชิงบูรณาการที่ครอบคลุมทั้งการใช้พื้นที่ คุณลักษณะของผู้ค้าการเชื่อมโยงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและกลไกที่ นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการหรือมอบหมายหน่วยงานทำหน้าที่ดูแลการค้าข้างทางอย่างจริงจัง กำหนดหน้าที่ชัดเจนมากกว่าการจัดระเบียบ ให้ ความสำคัญอย่างครอบคลุมมิติต่างๆ ในเชิงบูรณาการของกรุงเทพมหานครต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อหาข้อเปรียบเทียบผลการศึกษาในอนาคตจึงควรจะศึกษาในเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกและมีประสิทธิภาพในการทำนายผลกระทบจาก “มาตรการคืนทางเท้าให้ประชาชน” ทั้งต่อผู้ค้าและผู้ซื้อพร้อมทั้งศึกษาต้นทุนและประโยชน์จากการค้าข้างทางอย่างรอบด้าน เพื่อการตัดสินใจในเชิงนโยบาย และศึกษาแนวทางการบริหารจัดการการค้าข้างทางในเชิงยุทธศาสตร์ต่อไป
2. ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยในประเด็นอื่นอาจมีผลต่อความเป็นไปได้ในการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการค้าข้างทาง การสนับสนุนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการให้มีความสำคัญทั้งผู้ค้าผู้ซื้อ และชุมชนเพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับพื้นที่การค้าข้างทางต่อการสร้างเมืองทั่วถึงในการขยายบทบาทของวัฒนธรรมในการค้าข้างทางของกรุงเทพมหานครต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- นฤมล นิราทร (2560). การบริหารจัดการการค้าข้างทาง (Street Vending) ในประเทศไทย : สถานการณ์และทิศทางนโยบายที่ควรจะเป็น. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นฤมล นิราทร. (2557). การจัดการการค้าหาบเร่แผงลอยในกรุงเทพมหานคร: ข้อเสนอแนะ. วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา, 33(2), 47-72
- สุจิตรา สามัคคีธรรม (2561). พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของหาบเร่แผงลอย: กรณีศึกษาเขตบางเขน. วารสารร่วมพฤษ มหวิทยาลัยเกริก, 35(3), 157-176.
- Bhowmik, S. (2013). The Urban Informal Economy: Making Policies Work.
- Ball, J. (2002). Street Vending : A survey of Ideas and Lessons for Planners. Chicago, Illinois: American Planning Association.
- Carpenter, D.M. (2015). Upwardly Mobile : Street Vending and the American Dream. Arlington, Virginia : Institute for Justice.
- David, S.; Ulrich, O.; Zelezeck, S. and Majoe, N. (2014). Managing Informality : Local government practices and approaches towards the informal economy – Learning examples from five African countries. Pretoria, South Africa : South African Local Government Association (SALGA).

